

19.09.2026. / 14.00-18.30

4. Vidzemes lībiskās kultūrtelpas starptautiskā konference

**VIDZEMES LĪBISKĀS
KULTŪRTELPAS VĒRTĪBAS –
AKTUĀLAIS un ATKLĀTAIS**

**TĒMA: LĪBISKAIS MANTOJUMS
MĀJVĀRDOS un VIETVĀRDOS**

Prof. Karls Pajusalu (*Karl Pajusalu*)

Tartu Universitāte

**Lībiešu, igauņu, latviešu vai vācu nosaukums?
Pierobežas vietvārdu izpēte,
par pamatu ņemot vienas viensētas
nosaukumu *Kempi ~Kembi***

Lībiešu, igaunu, latviešu vai vācu nosaukums?
Pierobežas vietvārdu izpēte, par pamatu ņemot
vienas viensētas nosaukumu *Kempi ~ Kembi*

Liivi, eesti, lāti vōi saksa nimi? Piiriala kohanimede
uurimus talunime *Kempi ~Kembi* näitel

Karl Pajusalu
Tartu Universitāte
Limbaži, 19.9.2026

Šo darbu atbalsta Igaunijas Pētniecības padomes stipendija (PRG2184).
Uurimust on toetanud Eesti Teadusagentuur (PRG2184).

Temati -teemad

- ▶ Ievads: Vidzemes vēsturiskā daudzvalodība.

Liivimaa ajaloolisest mitmekesisusest.

- ▶ Kā saprast, no kuras valodas cēlies nosaukums?

Kuidas aru saada, mis keelest on nimi pärit?

- ▶ Mājavārdi kā apdzīvotu vietu nosaukumi Vidzemes ainavā.

Talunimed kui asustusnimed Liivimaa maastikel.

- ▶ Ainavas nosaukumu un apdzīvoto vietu nosaukumu atšķirīgā izcelsme. Maastikunimede ja asustusnimede eri algupārast.

- ▶ Nosaukums *Ķempi* ~ *Kembi* Latvijā, Igaunijā un citur: fons un nozīmes. *Ķempi* ~ *Kembi*-nimed Lātis, Eestis ja mujal: taust ja tähendused.

- ▶ Kopsavilkums: iespējami skaidrojumi.

Kokkuvõtteks: tōenāolisemad seletused.

levads: Vidzemes vēsturiskā daudzvalodība
Sissejuhatus: ajalooliselt mitmekeelsest Liivimaast

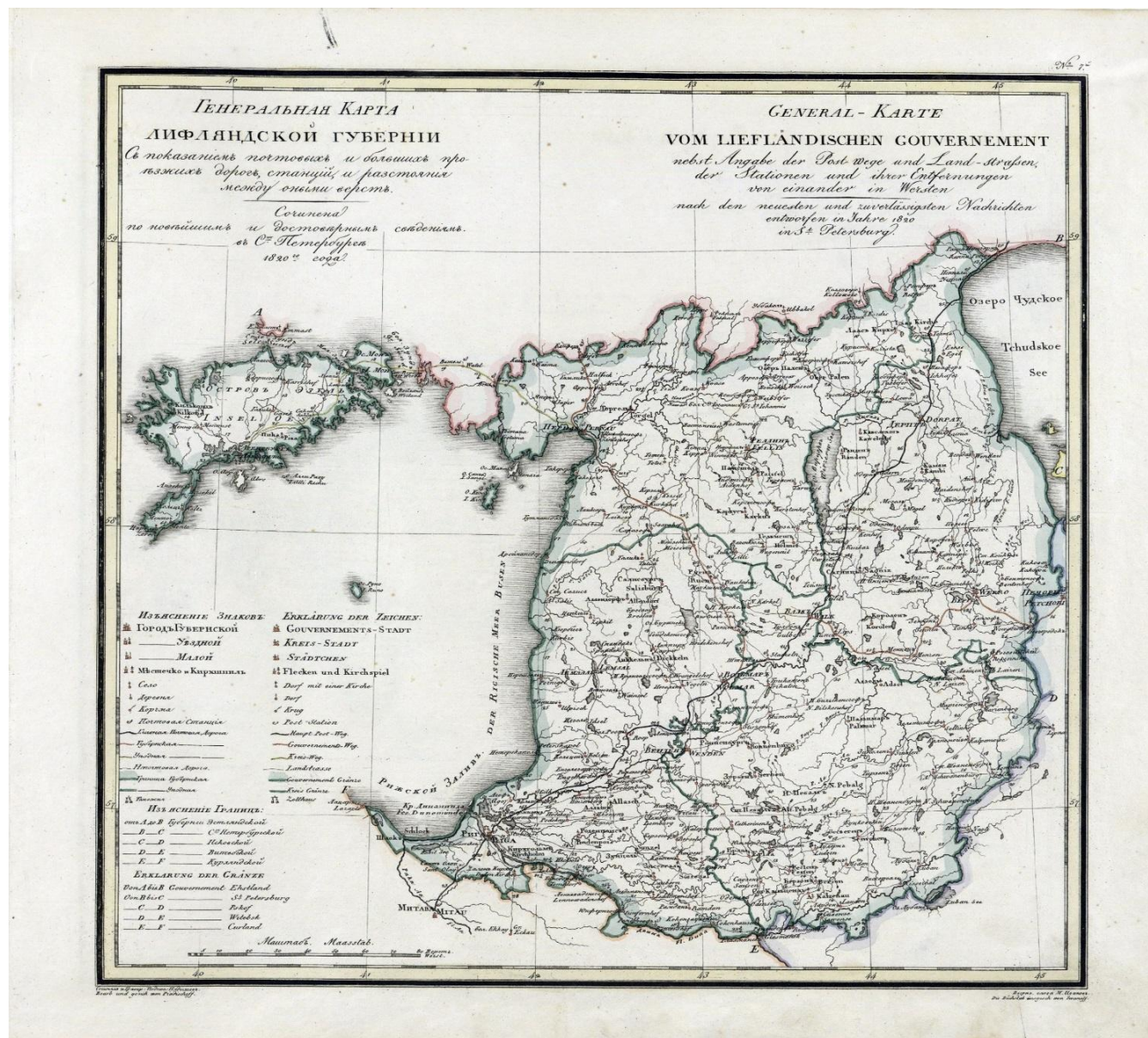

Vidzemes lībieši senlaiku beigās

Liivimaa liivi alad muinasaja lõpul (Sutrop, Aunap, 2011)

Vidzemes guberņa - Liivimaa kubermang

Vidzemes vēsturiskā daudzvalodība

Liivimaa ajaloolised keeled

- ▶ Baltu valodas un izloksnes: **vietējās latviešu valodas izloksnes, latviešu rakstu valoda**

Balti keeled ja murded: **kohalikud lāti murded, lāti kirjakeel**

- ▶ Baltijas jūras somu valodas un izloksnes:

- **lībiešu valodas Vidzemes izloksnes** (jūrmalas un upes krasta lībieši u.c.)

Liivi keele Liivimaa murded (mere- ja jõeäärsed liivlased jm)

- **dienvidigauņu valodas rietumu izloksnes**

lõunaeesti läänemurre (Halliste, Karksi, ? Rūjiena)

- **ziemeļigauņu valodas rietumu dialekta dienvidu grupa**

põhjaeesti läänemurde lõunarühm (Häädemeeste, Saarde)

- **ziemeļigauņu valodas salu dialekts** saarte murre (Kihnu)

- **igauņu rakstu valoda** eesti kirjakeel

- **somu valoda** soome keel

Vidzemes vēsturiskā daudzvalodība

KOPĪGĀS KONTAKTVALODAS:

ÜHISED KONTAKTKEELED:

- ▶ dažādi vācu valodas paveidi: **lejasvācu, baltvācu, vācu rakstu valoda**
saksa keele eri kujud: **alamsaksa, baltisaksa, saksa kirjakeel**
- ▶ dažādi zviedru valodas paveidi: **Igaunijas zviedru valodas izloksnes (Roņu sala) un zviedru rakstu valoda**
rootsi keele eri vormid: **eestirootsi murded (Ruhnu) ja rootsi kirjakeel**
- ▶ slāvu valodas: **krievu rakstu valoda un izloksnes; poļu valoda**
slaavi keeled: **vene kirjakeel ja murded; poola**

Kā saprast, no kuras valodas cēlies nosaukums?

Kuidas aru saada, mis keelest on nimi pärit?

(piem. Busš, Balode 2007; Ernštreits, Pajusalu 2026)

- ▶ **nozīme** - atbilstošais vārds (apelatīvs) valodā pastāv,
sal. ainavu vārdus: *joug* ~ *jōgi* ~ *upe*, bet *urga* - *ūrg* - *ura*
tāhendus - vastav sōna (apellatiiv) keeles olemas,
vrd maastikusōnu: *joug* ~ *jōgi* ~ *upe*, aga *urga* - *uurg* - *ura*
- ▶ **morfoloģiskā forma** - piem. piedēkļi:
Aina-ži, Ik-la, Kemp-inski
vormiline kuju - nt sufiksid: *Aina-ži, Ik-la, Kemp-inski*
- ▶ **fonētiskā forma** - piem. nebalsīgu līdzskaņu savienojums
vārda sākumā: *Staicele*
hāālikuline kuju - nt helitu konsonantūhēnd sōna algul: *Staicele*

Kā saprast, no kuras valodas cēlies nosaukums 2

▶ vietvārdiem raksturīga forma, piem.

kohanimele iseloomulik vorm, nagu

- igauņu valodā patskanis vārda beigās (ģenitīva forma),
piem. *Treimani, Kembi*
- eesti keeles vokaal lõpus (genitiivi vorm), nt *Treimani, Kembi*
- latviešu valodā daudzskaitļa forma apdzīvoto vietu nosaukumos
- läti keeles mitmuslik kuju asustusnimesdes

▶ izplatība - kurā (valodas) apgabalā vietvārds ir raksturīgs?

- **levik** - mis (keele)alal on kohanimi tüüpiline?

▶ Viens un tas pats nosaukums var iederēties vairākās valodās (kā arī sevī ietvert vairākas vēsturiskas nozīmes)

sama nimi võib sobida mitmesse keelde

(ja endas talletada ka mitut ajaloolist tähendust)

Dabas vārdi vs. apdzīvoto vietu nosaukumi

Loodusnimes vs. asustusnimes

- ▶ dabas vārdi saistīti ar raksturīgu vietu ainavā:

loodusnimes seotud iseloomuliku kohaga maastikus:

nurm 'tīrums, lauks', *urga* 'strauts',
vanga 'upes līcis', *laan* 'sils'

- ▶ tipiski personvārdi vai īpašnieku vārdi apdzīvoto vietunosaukumos:
asustusnimeses tūpilis isikunimes vōi omaniku nimes:

Antsla, Ikla, Pāle (Paale), Ungur(pils)

- ▶ apdzīvoto vietu nosaukumi, arī kolektīvi nosaukumi:

asustusnimes ka kolektiivnimes *Ainaži ~ Heinaste, Nurmuži ~ Nurmsi*

- ▶ apdzīvoto vietu nosaukumi arī bieži ir atvasināti no dabas vārdiem, skat. iepriekšējos piemērus

asustusnimes tulenevad samuti sageli loodusnimeses, vrd eelnevad nāites

Ainavas vārdi lībiešu, igauņu un latviešu valodā

aģa	aigā	äär	mala, krasts
rānd	rānda	rand	piekraste, krasts
joug, jog	joug	jõgi	upe
jūg, jōg	jõugõ	liiv	smiltis
ūrg	ūrga	oja	strauts
jāru	jōra	järv	ezers
mer	mer, mier	meri	jūra
pāld, pālde	mäg	kallas, mägi	krauža, kalns
pālde mā	mäglimi mō	mäGINE maa	kalniene
sālg, selga	sāлга	selg	(kalnu) grēda, mugura
*kangar	kāngar	kangur, seljandik	kangars
*ķink	kõnka	kink, kūngas	kāpa
lān	lõņtš	laas	sils
lān mā	lõņtš	kõnnumaa	tukšaine
vanga	vang	jõekäär, luht	upes līcis, paliene
nīt	nīt	niit	plāva
nurm	nur̃m	nurm, põld	tīrums, lauks

Mājavārdi kā apdzīvotu vietu nosaukumi Vidzemes ainavā

Talunimed kui asustusnimed Liivimaa maastikel

DAŽĀDAS MOTIVĀCIJAS VĀRDU DOŠANĀ:

ERINEVAD MOTIVATSIOONID NIME ANDMISEL:

- mājas atrašanās vietas raksturs dabiskajā vidē
 - talukoha loodusliku asukoha eripāra
- pārņemts nosaukums, kas ir cēlies citur (piem., no mātes mājas)
 - siirdnimi, mis on tulnud kaasa nn ematalust
- mājas (bijušā) īpašnieka vārds - talu (kunagise) omaniku nimi
- mājas īpašnieka tēva vārds - talu omaniku isa nimi
- mājas īpašnieka aroda nosaukums - talu omaniku elukutse nimi
- mājas īpašnieka tautība - talu omaniku rahvuse jārģi
- mājai izvēlēts skaists nosaukums utt. - valitud n-ö ilus nimi jm.

Vietvārda *ķempi* ~ *kembi* izcelsmes skaidrojumi

Kohanime *ķempi* ~ *kembi* päritolu seletusi

► nozīme - tähendus

igauņu (Hää, Saa), ?lībiešu *kemp*, -i ‘upes sala, augsts upes krasts’

eesti (Hää, Saa), ?liivi *kemp*, -i ‘jōesaar, kõrge jōekallas’

(aizguvums no ģermāņu valodām, sal. angļu *camp(ing)*, somu *kämppi*)

ziemeļaustrumu igauņu *kemp* ‘skaists, lepns’, somu *kemppi* ‘drosmīgs’

kirde-eesti *kemp* ‘ilus, uhke’, soome *kemppi* ‘vapper jm’

somu *kemppi* ‘karavīrs, varonis’ (aizguvums no zviedru valodas)

soome *kemppi* ‘sõdur, sangar’ (rootsi laensõna)

latviešu - *ķempe* ‘stiprināšanas līdzeklis vai paņēmiens,
piem. metāla āķis; kāda sēnes suga?’

lāti - *ķempe* ‘kinnitusvahend, nt metallist konks; mingi seen?’

vācu - personvārds, piem. *Kempe*, *Kemp*, *Kempff* - saksa isikunimi

Vietvārda *ķempi* ~ *kembi* izcelsmes skaidrojumi 2

- ▶ **vietvārda forma** - iederas vairākās valodās
vormiline kuju - sobib eri keeltesse
- ▶ **fonētiskā forma** - pielāgota vairākām valodām (vecums!)
häälikuline kuju - kohanenud eri keeltes (vanus!)
- ▶ **izplatība** - specifiska izplatība gan Igaunijā, gan Latvijā,
saikne ar vēsturisko lībiešu areālu?
levik - spetsiifiline levik nii Eestis kui Lätis,
seos ajaloolise liivi alaga?
- ▶ **vairāki izcelsmes skaidrojumi** ir iespējami
võimalikud erinevad päritolu seletused

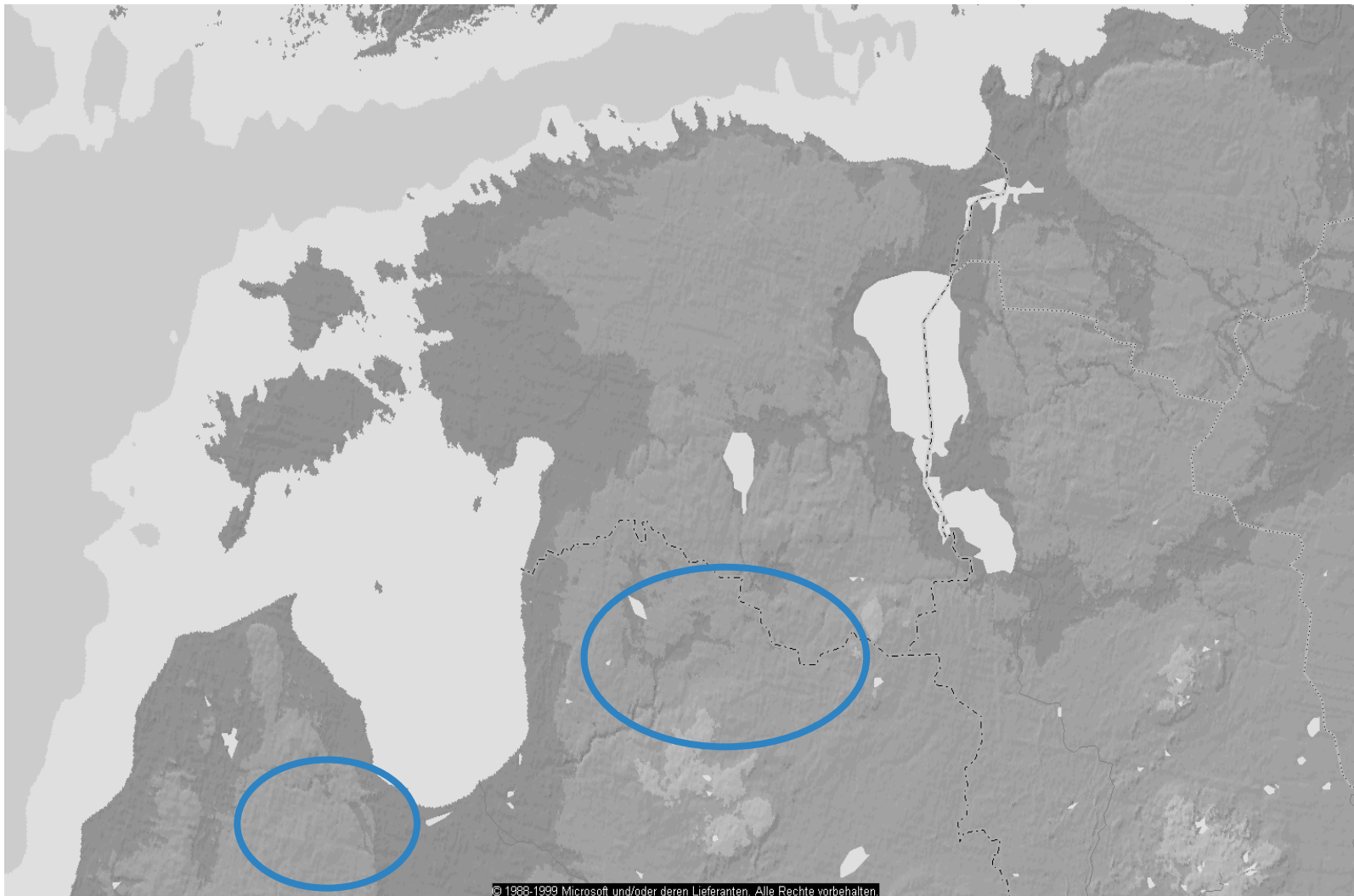
Mājavārda *Kembi* izplatība Igaunijā

Kembi-talunime levik Eestis

Ķempi u.tml. mājvārdu galvenā izplatība Latvijā

Ķempi jms talunimede pōhiline levik Lātis

Lībiešu izcelsmes vietvārdu galvenā izplatība Liivipāraste kohanimeide pōhiline levik

© 1988-1999 Microsoft und/oder deren Lieferanten. Alle Rechte vorbehalten.

Dažādu **Kempi*- skaidrojumu iespējamība

Erinevate **Kempi*- seletuste tōenāosus

- (1) no vācu personvārda *Kempe* ~ *Kemp* ~ *Kemp(f)*- saksa isikunimest
- (2) no ģermāņu izcelsmes (? lībiešu) ainavas vārda - vārda un māju nosaukumu izplatība Igaunijas lībiešu ziemeļrietumu perifērijā pārsteidzoši precīzi sakrīt
germaani algupāra (? liivi) maastikusōnast - sōna ja talunimede esinemine
Eesti liivipārases loodeperifeerias kattub ūllatavalt tāpselt
- (3) vārdam ir vēsturiska nozīme, kas saistīta ar kādu personu
(piem. no zviedru vai lejasvācu valodas ‘cīnītājs, karavīrs’)
sōnal on ajalooline isikuga seotud tāhendus (‘vōitleja, sōdur’)
- (4) vārdam ir personas raksturojoša nozīme, kas attīstījusies Baltijas juras somu valodās (‘drosmīgs, ievērojams, skaists’)
sōnal on lāānemeressoome keeltes kujunenud isikut iseloomustav tāhendus
(‘vapper, silmapaistev, ilus’)
- (5) zināmos apgabalos latviešu valodas areālā vārdam ir izveidojusies nozīme saistīta ar noteikta tipa apdzīvotas vietas nosaukumu
sōnal on lāti keelealal teatud piirkondades kujunenud kindlat tūūpi
asustusnime tāhendus

Lībiešu vietvārdu pētījumi - Uurimusi liivikohanimedest

Ernštreits, Valts 2023. Liivi kohanime andmebaasi kujunemine. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 68 (2022), 52-71. <http://dx.doi.org/10.3176/esa68.03>

Ernštreits, Valts, Dambergs, Pēteris, Šuvcāne, Baiba 2024. *Lībiešu vietvārdu katalogs*. Latvijas Universitātes Lībiešu institūts, biedrība «Līvõd ilma», Rīga.

Ernštreits, Valts, Karl Pajusalu 2026. Liivi külanimed Kuramaa ja Liivimaa maastikel. -- *Nimede nimel. Pühendusteos Peeter Pällile 65. sünnipäevaks*. Tallinn: Emakeele Selts, 85-99.

Faster, Mariko 2020. *Hargla kihelkonna vetenimed Eesti-Läti keelepiiril*. Dissertationes Philologiae Esthonicae Universitatis Tartuensis 47. Tartu: Tartu Ülikool.

Kļava, Gunta, Valts Ernštreits 2022. Livonian in the linguistic landscape. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. The Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 1 (13), 207-232. <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.1.08>.

Pajusalu, Karl, Eberhard Winkler 2023. *Salatsi liivi keele teejuht*. Tartu.

Pajusalu, Karl, Eberhard Winkler 2011. Salatsi liivi kohanimed keelekontaktide kajastajana. *Keel ja Kirjandus* 3, 176-189.

Pajusalu, Karl, Eberhard Winkler 2015. Salatsiliivi maastikusõnad Põhja-Liivi kohanimes. *Eesti Loodus* 6-7, 22-25.